

tas infallibilis, seu: *Deus mentiri non potest*, quia ipsummet dictum Dei non est efficax ad fundandum assensum fidei nisi in virtute hujus veritatis, et ideo illa etiam debet præcognosci. Nec sufficit dicere, quod credendo hoc, quia est dictum a Deo, necessario credo Deum non mentiri; nam esto hoc credam de illo particulari actu, seu objecto, necessarium est ut fundetur in universali iudicio, quod Deus nunquam potest mentiri, atque adeo quod in se est veritas infallibilis. Idemque est cum proportione in fide humana (in qua videtur committi magna æquivocatio). Nam licet credendo aliquid alicui, credam in eo non mentiri, tamen hæc fides necessario supponit credulitatem, seu existimationem de tali persona, quod non solet mentiri, vel quod est digna tali fide; sic ergo est cum proportione in præsentia. De cognitione autem evidente primorum principiorum per naturale lumen intellectus, non est similis ratio; quia ibi lumen intellectus non est medium seu ratio cognoscendi ex parte objecti, sed tantum ex parte potentiæ; quin potius ratio cognoscendi ex parte objecti est immediata connexio terminorum, quam intellectus videt cognitio terminis, quod non ita est in præsentia, ut declaravimus.

12. *Ad primum fundamentum in num. 4.* — Ad primam ergo rationem prioris sententiæ, quæ erat de discursu fidei, aliqui non dubitant concedere fidem assentiri, mediante discursu; sed ego hoc nunc non definio, nam de illo dicam infra, disput. 6, sect. 4, tractando de actu fidei; nunc autem facile responderi potest negando sequelam. Aliud est enim indigere intellectum compositione plurium propositionum, et transitu (ut sic dicam) unius ad aliam, ad concipiendum assensum fidei; aliud vero est assentiri per fidem ex vi discursus. Primum enim est verum, et maxime respectu illarum propositionum, quæ non sunt ratio credendi, neque illam in se continent. Et hoc solum probat illa prima ratio: imo infra ostendemus idem esse suo modo necessarium, propter sufficientem propositionem fidei. Secundum autem non est necessarium, quia assentiri ex discursu, est fundari in illo, ita ut causa per se assentiendi sit connexio extremorum cum medio; non est autem necesse ut fides sic assentiatur, sed postquam intellectus concipit medium fidei sufficienter applicari tali objecto, simpliciter illud credit propter auctoritatem Dei, sine fundamento proprio, ac per se, sui

discursus, seu necessitatis illationis aut consequentiæ.

13. *Ad secundum fundamentum ibid. — Ad tertium.* — Ad secundam de immediato ordine divinæ revelationis ad omnia objecta credibilia, respondetur hoc esse verum de objectis pure materialibus, non vero de formali et materiali inter se comparatis. Et ideo dixi, in sectione prima, Deum esse necessarium objectum fidei, quia non potest alia sufficienter revelare, quin de se revelet, saltem proprietates necessarias, ut illi possit adhiberi fides. Et ideo non obstat quod Deus libere revelet quæ vult, nam, supposito quod vult aliquid revelare, ut credendum sub auctoritate sua, necesse est ut seipsum tanquam revelantem et dignum fide proponat. Tertia vero ratio ex dictis expedita est: concessimus enim inter objecta pure materialia, non esse ordinem; inter formale autem et materiale negari non posse, etiam quatenus objectum ipsum formale potest complexe cognosci, atque ita esse unum ex materialibus cognitis.

14. *Quæstionculla ex dictis appensa. — Ejus dilutio.* — Interrogabit autem aliquis, cum de objecto formali duæ formentur propositiones credendæ per fidem, scilicet: *Deus dixit res fidei, et Deus non potuit esse testis falsus*, an inter illas sit ordo, et quæ illarum prior sit. Item cum utraque illarum supponat aliam, scilicet Deum esse, an hæc sit primo loco constituenda. Respondeo breviter secundum esse rei habere quidem ordinem has veritates; nam Deum esse supponitur ad omnia, et illum esse veracem est proprietas universalis et necessaria, ac subinde prior, quam sit quælibet divina revelatio. Nihilominus tamen in esse credibilis, ita vel se includunt, vel ad invicem pendent, ut non videantur inter se habere ordinem prioris vel posterioris in esse credibilis: quia neque est credibile per fidem Deum aliquid dicere, nisi in divina veritate nitatur, neque etiam hoc ipsum, scilicet, Deum esse veracem, est credibile per eandem fidem, nisi quatenus a Deo dictum seu revelatum, et ita hæc duo mutuo se juvant; Deum autem esse, in quolibet illorum includitur, neque per se aliquo modo supponitur, ut reliqua credi possint.

SECTIO V.

Utrum materia fidei convenienter in Symbolo fidei tradatur?

1. *Symboli Etymon, et usus in Ecclesia.* — Symbolum, ut omnes in hac materia supponunt, vox græca est, signum seu indicium et collectionem significans, ut in militia, verbi gratia, signum, quod datur militibus, ut inter se se cognoscant, et ab aliis discernant, symbolum appellatur. Collectio etiam quæ fieri solet ex multis contribuentibus ad aliquod opus, solet etiam symbolum appellari. Et ex utraque significatione applicata est hæc vox ab Ecclesia ad significandam quamdam brevem summam, seu regulam fidei ex variis articulis fidei collectam, et fidelibus propositam tanquam signum professionis suæ. De hoc ergo symbolo, quod ita explicat Clemens, in Epistol. ad Jacobum, Augustinus, serm. 125 de tempore, Cyprianus, et Ruffin., in expositione symboli, et alii Patres communiter disputant omnes Theologi in 3, distinct. 25, et specialiter D. Thomas hic, artic. 6, 8 et 9, et ideo breviter a nobis explicanda est ratio hujus symboli, præsertim quia Lutherus etiam hunc morem in Ecclesia reprehendit, quia ad credendum (inquit) sufficiebat Scriptura, sine additione Symboli.

2. *Notatio ex D. Thoma pro resolutione.* — Ad explicandam autem veritatem, advertit D. Thomas in materia fidei quædam esse per se tradita, quia fides est *substantia rerum sperandarum*, et ideo ea, quæ pertinent ad beatitudinem quam speramus, vel sunt media necessaria, aut per se ordinata ad illam consequendam, dicuntur per se pertinere ad fidem; reliqua vero, quæ innumera sunt, quasi per occasionem seu per accidens revelantur, et ita tota materia fidei utrumque ordinem credibilium complectitur. Loquendo igitur de materia fidei in hac universalitate, clarum est nec debuisse, nec fere potuisse sub brevi symbolo proponi, quia sic pertinent ad materiam fidei omnia quæ sunt in Scriptura, et non solum illa, sed etiam quæ traditione et Ecclesiæ definitione habentur, quæ omnia nec poterant ad brevem summam redigi, neque id erat populo Christiano necessarium. Igitur in præsentia solum est sermo de materia per se, et præsertim de illa, quæ est ad salutem necessaria.

3. *Prima assertio de fide. — Probat in-*

ductione. — Dupliciter potuit symbolum confici ab Apostolis. — Quando sit confectum. — Ob quas rationes confecerint. — Dico erga primum, convenientissimum fuisse fieri ab Ecclesia symbolum, hujusmodi fidei materiam complectens. Est de fide ex perpetua traditione, et communi consensu Ecclesiæ, et probatur imprimis inductione; nam primum symbolum tradiderunt nobis Apostoli, quod vocatur Symbolum Apostolorum, ut testatur Clemens, Epistola 1 ad Jacobum, et libro primo Recognit.; Leo Papa, Epistola 13 ad Pulcheriam, et sermone 3 de Passione Domini; Augustinus, sermone 115 et 181 de Tempore, alias in Appendice, sermone, 42 et 57, et libro de Fide et Symbolo, et sæpe alias; et Hieronymus, Epistol. 61 ad Pammach.; Ambrosius, sermon. 38; et Chrysostomus, homil. 1 et 2 de Symbolo, et alii statim referendi¹. Tertullianus vero, libro de Præscript. hæretic., cap. 14, dicit, Symbolum esse a Christo institutum; intelligendum vero est per Apostolos, quia non constat, nec cum fundamento affirmari potest, Christum composuisse hoc Symbolum eo modo et ordine quo in Ecclesia semper retentum est. Duobus autem modis potuit hoc Symbolum componi, scilicet, vel quia et totum et singulæ partes ejus inter omnes Apostolos collatæ fuerunt et approbatæ, vel quia singuli singulos articulos et sententias ejus contulerunt. Et quamvis incertum sit quo istorum modorum fuerit compositum, tamen posteriorem indicant Patres, præsertim Clemens et Augustinus, qui refert singulas sententias singulis Apostolis dictas, et Leo Papa sic inquit: *Ipsa Catholici symboli brevis et perfecta confessio, duodecim Apostolorum est insignita sententiis*; et idem fere habet Isidorus, libro primo de Divinis officiis, capite 16, et libro 2, capite 22. Ex quo etiam intelligimus Symbolum hoc fuisse compositum ab Apostolis ante necem Jacobi, nam etiam ille suam sententiam contulit, ut notant dicti Patres; et ita Baronius, in 1 tomo, anno 44, existimat illo anno fuisse compositum, id est decimo a Passione Christi. Et consonat cum hac doctrina, quod dicunt Patres in citatis locis, Apostolos tunc composuisse Symbolum, quando inter se separari, et per universum mundum dividi voluerunt. Et inde etiam colligunt rationes ob quas illud composuerunt, scilicet, ut haberent unam et eandem regu-

¹ Referuntur etiam a Zach. Bover., lib. 2, exam. 2, censur. 41.

lam fidei, quam omnes omnibus populis proponerent: ita Rufinus in præfatione symboli. Secundo, ut singuli fideles haberent brevem formulam fidei, quam possent memoria retinere, et quotidie ac frequenter profiteri; sic Augustinus, homilia 42, et in sermone de Symbolo. Tertio, ut possent fideles tueri a falsis prædicatoribus, qui fidem corrumpere intendebant: ita Chrysostomus homil. in Symbolum Apostol. Unde etiam notant dicti Patres, Apostolos non tradidisse Symbolum in charta et atramento scriptum, ne ab hæreticis corrumpi posset, sed solum verbo tradidisse, ut corde retineretur, ut præter citatos sæpe repetit Petr. Chrysol., serm. 57 et sequentibus de Symbolo; et Euseb. Emiss., homil. 1 et 2 de Symbolo, et optime Rufin., in Expositione Symboli.

4. *Errorunt dubitantes an Symbolum confectum sit ab Apostolis. — Erroris fundamentum multipliciter exploditur.* — Ex his ergo satis concluditur graviter errasse nonnullos, qui se Catholicos profitentur, in dubium revocantes an hoc symbolum Apostolicum sit, cum nullam rationem dubitandi habere poterint contra tot Patres, et universalem Ecclesiæ traditionem. Sed dicunt, si hoc Symbolum ab Apostolis compositum est, ergo est canonica scriptura; nam si Epistola ab uno Apostolo scripta canonica scriptura est, cur non Symbolum ab omnibus confectum. Respondetur tamen facile, negando illationem; primo, quia licet sit certum Symbolum hoc esse Apostolicum, non tamen est simpliciter de fide, nec ab Ecclesia definitum. Secundo, quia licet Apostoli illud tradiderint, Spiritu Sancto regente, et gubernante quoad veritatem sententiarum, non tamen dictante singula verba, quod ad scripturam canonicam necessarium est. Tertio, quia Ecclesia non recipit illud inter scripturas canonicas. Quarto, quia diximus, ex Patrum doctrina, ipsummet symbolum non esse scriptum ab Apostolis, sed traditum, ut in memoriis fidelium conservaretur, ut etiam sensit Augustinus, serm. 119 de Tempore; quomodo ergo poterat esse Scriptura sacra? quin potius hinc sumitur magnum argumentum contra hæreticos, qui solis Scripturis canonicis credunt. Nam hinc habemus traditionem Apostolicam sufficere. Quod autem quidam dicunt, Apostolos collegisse Symbolum ex Scripturis, sano modo intelligendum est; tum quia aliquid in illo Symbolo continetur, quod in Scriptura non invenitur, scilicet Christum descendisse ad inferos; tum

etiam quia Symbolum illud antiquius est quam scriptura novi Testamenti, a qua maxime sumi poterat; ergo lato modo dici potuit sumptum ex Scriptura, quia in substantia eadem mysteria continet, quæ in Scriptura traduntur.

5. *Assertio posita procedit etiam de Symbolo in variis Conciliis locupletato. — Item de Symbolo Athanasii. — Ad prædicta Symbola reducuntur alia.* — Secundum Symbolum est Nicænum, seu Constantinopolitanum, quod D. Thomas hic vocavit Symbolum Patrum, quia non fuit in uno Concilio consummatum, sed in Nicæno fuit inchoatum, in Constantinopolitano autem auctum, et magis declaratum, et postea etiam probatum in Concilio Ephesino I, et præterea post hæc Concilia aliquam recepit additionem, ut de illa particula, *Filioque*, diximus, libr. 10 de Trinit., cap. 1, num. 15 et sequentibus, ubi etiam advertimus, non omnino constare quo tempore, vel a quo Pontifice vel Concilio addita sit, quamvis certa fide constet merito esse additam; et ita etiam nunc dicimus non constare quando fuerit omni ex parte consummatum illud Symbolum, prout nunc in Ecclesia canitur; certum tamen est illud etiam esse infallibilem regulam fidei, auctoritate Ecclesiæ, et Summorum Pontificum confirmatam. Tertium symbolum est Athanasii; valde enim errant, qui negare audent illud fuisse ab Athanasio compositum, cum Gregorius Nazianzenus, oratione in laudem Athanasii, dicat Athanasium scripsisse egregiam fidei suæ confessionem, neque immerito illam vocat confessionem, et non Symbolum, quia Athanasius, cum non esset Summus Pontifex, sed particularis Episcopus, non poterat symbolum authenticum Ecclesiæ tradere, ut dixit D. Thomas hic, artic. 3, ad 3; nihilominus tamen, quia jam ab Ecclesia probatum est, ideo merito inter symbola numeratur, et ita Eugenius Papa, in concilio Florentino, in Decreto ad Armenos, capite sexto, illis pro regula fidei tradidit Symbolum Athanasii, et illo utitur sæpe Augustinus ad confirmandas veritates fidei, et signatim super Psalm. 120, illud refert sub nomine Athanasii. Præter hæc autem symbola, inveniuntur fere in omnibus Conciliis variæ fidei propositiones, quæ in summa continent materiam fidei; omnes tamen ad prædicta symbola reducuntur, ut præcipue videre licet in Concilio Carthaginensi VI, cap. 10, et in Concilio Toletano XI, in principio.

6. *Probatur deinde assertio ratione.* — Ex

his igitur satis probata manet auctoritate conclusio; ratio vero ejus est eadem quæ jam etiam tacta est, declarando quid moverit Apostolos ad symbolum componendum, scilicet, ut haberent fideles brevem formam profitendi fidem; dicit enim Apostolus, ad Rom. 10: *Corde credi ad justitiam, ore autem fieri confessionem*, scilicet fidei, ad salutem; igitur ne simplices fideles errent in hujusmodi confessione, oportuit symbolum eis tradere, ut, conceptis verbis, et certis, ut citati Patres dicunt, possent hanc facere confessionem; item ut per hanc uniformitatem constaret, unam esse fidem totius Ecclesiæ Catholicæ, ut dixit Ephemian., in Anchorato, in fine: denique ut semper haberent fideles paratam materiam, quam oportet explicite credere.

7. *Secunda assertio. — Probatur primo ex Heb. 11. — Probatur secundo ex Joan. 14. — Probatur tertio ratione.* — Unde dico secundo: hæc materia fidei sufficienter in Symbolo continetur. Probatur breviter, primo cum D. Thoma ex illo ad Heb. 11: *Fides est substantia rerum sperandarum*; nam in Symbolo continentur omnia, quæ ad hanc substantiam pertinent, nam ibi docetur Deus, qui est objectum beatitudinis, quam speramus; traditur etiam Christus, qui est via per quam tendimus; et de utroque docentur omnia mysteria substantialia, et maxime necessaria; ac tantum proponitur præsens Ecclesia, intra quam solam potest sperari salus; item proponitur vita æterna, et resurrectio, quam speramus, ac denique non omittitur iudicium futurum, et consequenter etiam insinuat æterna pœna malis præparata, quia timor etiam necessarius est, ne spes in præsumptionem transseat; ergo sufficientissime complectitur Symbolum materiam fidei. Unde etiam potest hoc confirmari ex verbis Christi, Joan. 14: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*, adjunctis verbis Augustini, sermon. 181 de Tempore: *Symbolum breve est verbis, sed magnum in sacramentis; quidquid enim de Deo, et Christo in Scripturis traditum est, in symbolo continetur*. Denique ex necessitate fidei explicite hoc optime comprobatur; quia in Symbolo continetur quidquid necessarium est, vel oportet explicite credere. Unde Leo Papa supra dicit sufficere hanc regulam ad instructionem fidelium, nam totum id continet, quod neminem in Ecclesia Deus voluit ignorare.

8. *Objectio contra proximam assertionem. — Confirmatur primo. — Confirmatur secundo.*

— Sed objiciet aliquis: nam vel hæc sufficientia est in unoquoque symbolo, et ita superflue multiplicantur plura, vel est tantum in collectione eorum, et ita singula insufficientia sunt, quod dici non potest. Et augetur difficultas, quia in uno symbolo aliqua omittuntur, quæ in alio continentur, ut in Symbolo Apostolorum ponitur descensus Christi ad inferos, et communio Sanctorum, quæ omittuntur in Symbolo Nicæno et e converso in Symbolo Patrum ponitur processio Spiritus Sancti a Patre, quæ in Apostolico omittuntur, et in eodem postea addita est processio Spiritus Sancti a Filio, quæ prius fuerat omissa. Et quod magis urget, cum Paulus dicat, primum omnium, oportere credere Deum esse, et remuneratorem esse, neutrum horum in symbolis ponitur. Ac denique mysterium Eucharistiæ videtur maxime necessarium ad credendum, et est unum ex difficilioribus, et tamen in symbolis non ponitur; non est ergo sufficientia doctrinæ in symbolis.

9. *Ad objectiones. — Triplex symboli finis. — Ad primam confirmationem. — Ad secundam confirmationem.* — Respondetur ad præcipuam difficultatem, cum Alexandro Alens., 3 part., quæst. 69. m. 2, spectandos esse fines uniuscujusque symboli, et ita singula esse sufficientia ad uniuscujusque finem, et omnia simul, ad omnes etiam fines simul sumptos. Sunt autem hi tres fines, scilicet, instructio fidelium, refutatio hæresum, et major mysteriorum explicatio. Propter primum finem institutum est Symbolum Apostolicum, et ad illum est sufficientissimum; nam si fideles sciant et credant quæ in illo continentur, sufficit ad salutem. Ad secundum finem, scilicet ad refutationem errorum, institutum fuit Symbolum Patrum, seu Conciliorum, ut ego sentio, licet Alensis hoc tribuat Symbolo Athanasii, tamen revera constat illum fuisse scopum Concilii Nicæni, et sequentium; et ita si quis attente consideret, inveniet singulas particulas additas huic Symbolo ultra Apostolicum fuisse ad refutandas singulas hæreses, præcipue contra mysterium Trinitatis et Incarnationis, ut expendit Gabriel, distinct. 25, quæst. 1; Athanasius vero ad majorem explicationem horum mysteriorum suum Symbolum composuit, et ideo in eis multa addidit, et alia fere omisit. Et hinc facile solvitur alia difficultas, nam illi duo articuli de communione Sanctorum et descensu ad inferos omissi sunt in Symbolo Pa-

trum, vel quia circa illos non erant exortæ hæreses, vel forte quia non est necessarium singulis fidelibus illa explicatius credere, quam contineantur in articulis de morte Christi, et de Ecclesiæ sanctitate et unitate, ut tractavi partim in 2 tomo tertiæ part., disputat. 43, partim infra videbimus, tractando de præceptis fidei in 2 part. morali, disputat. 43, sect. 6. Ad confirmationem autem de existentia et providentia Dei, D. Thomas indicat hæc, quæ naturali lumine cognosci possunt de Deo, non poni in fide, sed supponi. Recte vero dici potest, Deum esse satis doceri in principio Symboli, cum dicimus credere in unum Deum Patrem omnipotentem, nam si Deus est unus, maxime est; Deum autem esse remuneratorem, satis specificè continetur in articulo de iudicio futuro et de vita æterna. Denique de mysterio Eucharistiæ dicit D. Thomas 2. 2, quæst. 1, artic. 8, ad 6, comprehensum fuisse sub omnipotentia Dei, vel sub mysterio Incarnationis; sed hoc valde implicitum est, cum tamen oporteat mysterium illud explicite credere, ut dixi disputat. 46 de Sacrament., sect. 1, in fine, et ideo addo in symbolis posita esse quæ per se pertinent ad cognitionem Dei et Christi, propter perfectionem, et obedientiam intellectus, et propter firmandam spem, et excitandam charitatem; præter illa vero necessarium esse cognoscere et credere multa alia propter operandum, quæ non fuerunt in symbolis posita; et ideo præter symbola, necessaria est scientia præceptorum, ad quam pertinet instructio circa sacramenta necessaria, quorum unum est Eucharistia, sicut etiam notitia Orationis Dominicæ.

10. *Prima assertio: Symbolum recte constare ex articulis.* — *Articulus addit supra propositionem de fide.* — Dico tertio, Symbolum fidei apte et convenienter compositum esse ex articulis fidei. Hanc assertionem propono ad explicandum nomen articuli fidei, et numerum articulorum, quia in hoc multa scribunt Theologi, ut videre licet in D. Thoma, et Alens., locis citatis, Scoto, et Gabriele, in 3, distinctione 25, quæst. prima. Conveniunt ergo omnes non omnem propositionem de fide esse articulum fidei, licet e converso omnis articulus fidei sit propositio de fide credenda. Addit vero imprimis quod per se pertineat ad fidem, sed hoc etiam commune est multis aliis propositionibus, quæ non sunt articuli fidei. Adjungit ergo D. Thomas, ad articulum fidei necessarium esse ut specialem difficul-

tatem habeat, et consequenter distinguit articulos, per speciales difficultates credibilium, quod est probabile. Alii vero existimant articulum esse specialem propositionem fidei per se pertinentem ad fidem, quam oportet explicite credere; et fortasse hoc voluit Richardus de Sancto Victore, quem refert Alensis supra, memb. 5, dum dixit articulum esse propositionem indivisibilem fidei arctantem nos ad credendum. Alii denique putant articulum nihil aliud esse, quam particulam fidei ab Apostolo aliquo ad illius compositionem prolatam, juxta ea, quæ ex Clemente et Augustino supra retulimus, et ita ad distinctionem articulorum sufficit distincta habitudo ad auctorem ejus, cum aliqua utilitate proveniente fidelibus ex talium sententiarum distinctione, et quælibet explicatio istarum sufficit, cum magis sit de significatione vocis, quam de re. Unde etiam constat quid dicendum sit de numero articulorum; nam si distinguatur in ordine ad primos auctores Symboli, erunt duodecim articuli, sicut fuerunt duodecim Apostoli; Paulus enim et Barnabas ibi non interfuerunt; et ita sentiunt Augustinus supra, et Leo Papa, dicta Epistola decima tertia, et sermone undecimo de Passione, capite secundo. Si autem distinguantur per difficultatem credibilium, seu per distinctionem mysteriorum, sic recte distinguuntur quatuordecim, ut est vulgaris distinctio, quam Scholastici approbare solent, cum D. Thoma, illo articulo octavo, præcipue Gabriel, et Scotus, supra, et hæc etiam sufficiunt ad probationem conclusionis; nam ex tenore symboli constat in eo aperte explicari mysteria fidei per varias sententias, seu particulas, quantum ad explicatam fidem fidelium expediebat; ordo etiam illarum, licet aliquantulum videatur inverti proponendo prius mysteria humanitatis Christi, quam mysteria divinitatis Spiritus Sancti, nihilominus aptissimus fuit, tum ad majorem brevitatem, tum ad magis significandam personæ Christi Dei et hominis unitatem.

11. *Dubium bimembre.* — *Secundum membrum.* — Una sola superest dubitatio, quomodo fideles omnes profiteri possint se credere in Deum, quia non omnes habent fidem formatam; illa autem particula, *in Deum*, ut in finem ultimum super omnia dilectum, indicat motum fidei in Deum, ut cum Augustino tradit Divus Thomas infra, quæst. 2, a. 2. Hinc etiam difficilior est, quod in Symbolo dicuntur fideles credere in sanctam Ecclesiam,

cum tamen Ecclesia creatura sit; ita vero legit Epiphani., in Anchor., circa finem, referendo Symbolum Patrum, quod dicit teneri ab Ecclesia; eodem modo legit Cyrillus Hierosolimitanus, Catech. 18, et dicit illam particulam poni in symbolo, ut fideles fugiant conventicula hæreticorum, et perseverent in Ecclesia Catholica, in qua renati sunt; et eodem modo loqui videtur Hieronymus, in Dialogo contra Luciferianos, et refertur etiam ex Augustino, in cap. 1 de Consecrat., distinct. 4.

12. *Ad primum membrum responsio D. Thomæ.* — *Facilior repositio.* — Ad priorem partem respondet D. Thomas, fideles, per symbolum profiteri fidem totius Ecclesiæ Catholicæ, et quia Ecclesia semper credit in Deum fide formata, quamvis non singuli de Ecclesia semper ita credant, quia non omnes de Ecclesia justi sunt, licet in Ecclesia justi nunquam deficient, ratione quorum Ecclesia dicitur credere in Deum fide formata, et ideo hoc proponitur in symbolo singulis fidelibus, quod est probabiliter dictum; quia vero unusquisque fidelis quando confitetur fidem, non loquitur in persona Ecclesiæ, sed propria, necessarium videtur ut illa verba possint vere dici a singulis fidelibus, in propria persona, etiamsi sint in statu peccati. Unde facilius dici potest illam particulam, *in Deum*, non semper dicere habitudinem fidei formatæ, sed satis esse ut dicat habitudinem principalis objecti fidei, vel etiam ultimi finis diligibilis super omnia, etiamsi fortasse a credente actu non diligatur. Sic enim legimus, Joan. 12, de quibusdam: *Et crediderunt in eum*, scilicet in Christum, de quibus statim subjungitur: *Non confitebantur illum, quia dilexerunt magis gloriam hominum, quam Deum*; et 1 Joann. 5, dicimur credere in testimonium Dei, id est, testimonio ejus.

13. *Ad secundum membrum.* — *Cavendus Erasmus.* — Atque hinc responderi potest ad alteram partem, admittendo lectionem illam, credere in Ecclesiam unam et sanctam, non significare habitudinem ad ultimum finem, sed vel tantum ad objectum creditum, ita ut credere in sanctam Ecclesiam, nihil aliud sit quam credere illam esse unam et sanctam, vel ad summum, est credere illi, ut regulæ infallibili fidei testificanti, et proponenti ex motione Spiritus Sancti. In quo cavendus est modus loqui Erasmi, in dialogo de Fide, dicentis se non credere in Ecclesiam, quia est congregatio hominum, quæ fallere potest; nam licet Ecclesia, ut constat ex hominibus,

posset ex hac parte falli et fallere, ut tamen regitur ab Spiritu Sancto, est *columna et firmamentum veritatis*, 1 ad Timot. 2. Sic ergo posset in bono sensu dici: *Credo in Ecclesiam*, sicut Exod. 14 dicitur: *Crediderunt Deo et Moysi*; et in Hebræo habetur: *In Deum et in Moysen*; et in Psalm. 70 dicitur: *Nec crediderunt in mirabilibus ejus*. Nihilominus tamen veritas est in Symbolo non haberi: *Credo in sanctam*, sed: *Credo sanctam Ecclesiam*, ut sit res credita, non ratio vel finis credendi, et ita habetur communiter in Symbolo Ecclesiæ, et in Conciliis, et admonet Augustinus, sermon. 113 de Tempore, et cap. 12, et libr. de Fide et Symbolo, capit. 10, et alius locus ex Decreto citatus in Codice Gregoriano emendatus est; et Marian. Victor. etiam correxit lectiones Hieronymi, juxta antiquiores et veriores codices; sic etiam legunt Euseb. Emissen., serm. 1 et 2 de Symbolo; Ruffin., Chrysolog., et alii qui de symbolo scribunt, Epiphanius vero et Cyrillus non videntur tam accurate distinxisse inter illa verba, cum particula *in*, vel sine illa, et ideo ita scripsisse videntur.

SECTIO VI.

Utrum materia fidei successu temporum creverit, vel interdum minuta fuerit.

1. *Exponitur sensus quæstionis.* — *Ecclesiæ tria tempora.* — In hac quæstione, sicut in præcedenti, sermo est de materia per se fidei; nam in accidentalibus facile potest accedere mutatio, ut etiam videbimus; materia autem per se fidei tota reducitur ad cognitionem mysteriorum Dei, ut Deus est, et Christi, ut redemptor est, juxta illud: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*; et ita sensus quæstionis est, an hæc cognitio Dei et Christi fuerit major vel minor in diversis temporibus, vel ætatibus Ecclesiæ. Ad quam explicandam distinguenda sunt tria præcipua tempora Ecclesiæ, scilicet, status legis naturæ, legis scriptæ, et legis gratiæ; et in unoquoque illorum possunt etiam diversa tempora considerari, ut Gregorius, super Evangelia, distinguit statum legis naturæ a principio usque ad diluvium, et a Noe usque ad Abraham, et ad Abraham usque ad Moysen. Item in singulis horum statuum distinguendi sunt homines illi, qui fuerunt principes et pastores Ecclesiæ suis temporibus, a communi plebe et vulgo Ecclesiæ, et ita